

На останокъ поважу ся звернути увагу и на се, що реченя рускїй, якъ §. 15. 7: „Римска флота була (= есть) довго напастована лихимъ веремемъ“, оуть и завчаснїй и не все рускїй и сугъ для дѣтей лаше баламуцтвомъ (була=есть), безъ котрого легко обйти ся.

Отсе мои уваги. Та готовъ кто сказати: „може ты и добре говоришь; тѣлько якбы тебе послухати, то треба бы перевернути цѣлу книжку, такъ що выйшлабы зъ того не Шульцова а зовсѣмъ инша“. — Такъ я не думаю. Каждый признати мусить, що Нѣмецъ при науцѣ своихъ дѣтей поведе науку латини въ дечѣмъ троха иначе, якъ Русинъ при науцѣ рускихъ дѣтей. Неодно, що нѣмецкїй дѣтянїй одъ случайной згѣдности языка латиньского зъ нѣмецкимъ буде само собою зрозумѣло и легке, рускїй дѣтянїй може бути неясне и трудне, бо може въ тѣмъ языкѣ латиньскїй значно рѣжнить ся одъ руского, — и такъ на оборотъ. За тымъ же пѣде, що нѣмецке и руске видане книжки (хотя въ основѣ той самой) такой буде мусѣло рѣжнить ся въ одной рѣчи. Та за се и самъ авторъ нѣмецкой книжки не може погнѣвати ся. Аджеж и такъ совѣстно оудастъ ся ему повинну честь, коли положить ся на книжцѣ его имя въ узнане его авторства. А не треба бы намъ далеко глѣдати частыхъ случаѣвъ, що переведе ся по просту нѣмецку книжку, поробить ся ту и тамъ незначнїй змѣны, и выдае ся еѣ одтакъ за свою власну працю, не зганувши навѣтъ словомъ о чоловѣцѣ, що роки пересидѣвъ надъ нею; хйба малабы заступити се шумна хвальба въ переднѣмъ словѣ, що „ооъ то я совѣстно користавъ изъ всякихъ найновѣйшихъ и найзнаменитшихъ чужостороннихъ праць на тѣмъ поли науки!“

На тѣмъ кѣнчу. Колибы мои уваги придали ся на що нашому высокоповажному авторови руского виданя Шульцовой книжки, то нехай выйдуть на пожитокъ нашѣй школѣ и науковѣй нашѣй письменности; якъ же нѣ, то нехай будуть бодай знакомъ моеи щирои волѣ.

Украиньскїй переклады М. Старицкого.

При кѣнци минушого и въ первыхъ початкахъ оего року выйшли двѣ новї книжки въ Кїевѣ:

1) Гамлетъ, принцъ Даньскїй, трагедїя въ 5 дѣяхъ В. Шекспира, переложена на украиньску мову М. П. Старицкимъ зъ прилогою музыки М. Лисенка.

2) Зъ давного зшитку пѣсни и думы, частина друга.

На оба виданя, по части и въ Галичинѣ знанїй, подае обширну критику „Одесскїй Вѣстникъ“ (26 ч.) и мы подаемо его оцѣнку пѣдъ розсудъ и нашихъ читателѣвъ.

Малоруска литература може похвалити ся кѣлькама знаменитыми представителями; имена Шевченка, Марка Вовчка, Квѣтки и Стороженка звѣстнїй каждому образованому и письменному Русинови; творы ихъ суть пѣдставою новѣйшой литературы малоруской, зъ ними мусить запѣзнати ся всякїй, кто хоче пѣзнати духове житя Русинѣвъ. Розумѣе ся, що не зъ всѣми гадками и идеями тыхъ писателѣвъ погодять ся люде теперѣшнихъ днѣвъ; писателѣ тѣ були сынами своего часу и въ многихъ поглядахъ лишъ зъ тогочасного становища мусимо ихъ оцѣнити. Але въ справѣ плеканя и розвиваня малоруского языка пованнїй тѣ писателѣ бути справдѣ взѣрцемъ; въ тѣмъ напрямѣ творы ихъ будуть довго еще для насъ важнїй, — стиль ихъ и языкъ бдзначають ся такимъ выкѣнченемъ, що повиннїй конечно нынѣшнихъ писателѣвъ рускихъ захотити до далеко стараннѣйшого и уважнѣйшого плеканя малоруской литературы. Однакъ годѣ! Нова филозофична теорїя, теорїя еволюцїи, не дармо входить въ житя. Зъ помежи сочасныхъ малорускихъ писателѣвъ встрѣчаемъ ся дуже часто зъ именемъ п. Старицкого, котрый безперечно енергичнѣйше, чимъ иншїй писателѣ, выдае свои численнїй працѣ.

Познакомившись ближе зъ творами п. Старицкого побачимъ, що онъ занимае ся въ бѣльшой части перекладами; власныхъ его творѣвъ есть дуже мало, а тѣ, що суть печатанїй, не представляютъ надмѣрного интересу: се коротенькїй автобиографичнїй поезїйки, або оказїональнїй стишки прїсвященїй особамъ знакомымъ, зъ котрыхъ не можна судити о идеяхъ автора. Намъ назвати хйба поезїю Старицкого поезїею а льбумовою. За те однакъ переводитъ онъ много: кѣлька лѣтъ тому переложивъ сербскїй народнїй пѣсни, Гоголя (Сорочиньскїй ярмарокъ), Лермонтова (Пѣсня

про Ивана Грѣзного), казки Андерзена. Въ послѣднѣмъ роцѣ выдавъ онъ перекладъ Шекспирового твору „Гамлетъ“ и два выпускн „зъ давнѣго зшитку“, мѣстячїй въ собѣ переклады Лермонтова, Некрасова, гдѣщо зъ Пушкина, зъ Мицкевича и Сырокомлѣ. Такимъ чиномъ треба уважати п. Старицкого перекладчикомъ, и то такимъ, що и форму переведеной поезїи наслѣдуе.

Наколибъ мы опытали, яка цѣль руководила п. Старицкимъ, що онъ переводитъ такї класичнїй творы, якъ „Гамлетъ“ Шекспира або „Демонъ“ Лермонтова, то бдповѣдь дае намъ самъ перекладчикъ. Въ переднѣмъ словѣ до „Гамлета“ каже онъ такъ: „Бще въ 1873 роцѣ мавъ я на думцѣ переложити на малорускїй языкъ лучшїй творы Шекспира. Я руководивъ тою цѣлею, щобы спопуляризувати творы великого знатока сердець и знаменитого драматурга, таїй выобразовати рѣднїй языкъ на высшихъ класичныхъ взѣрцахъ.“

Мы уважаемъ зъ своей стороны, що такую цѣль мавъ такожь авторъ переводячи Лермонтова „Демона“ и Некрасова „Мороза“. Положивъ собѣ отже велику задачу п. Старицкїй, тымъ бѣльшу, що малорускїй перекладчикъ повиненъ конечно не лишъ переводити, але такжь популяризувати кождый творъ и образовати языкъ.

Чи тѣ переводы популярно выкѣнченїй, про те нынѣ говорити не будемо. Мы розважимо тѣлько, чи п. Старицкїй дѣйстно мавъ на умѣ образоване своей рѣднои бесѣды — а закїмъ розъяснимо те пытане, розберемъ напередъ, якъ то розумѣти треба образоване рѣдного слова.

Розвѣй языка есть дѣломъ зависимымъ одъ многихъ оставаннѣ, есть результатомъ рѣжнородныхъ условий житя народного. Языкъ розвивае ся и образуе ся способомъ органичнымъ, именно черезъ уживане его въ школѣ, въ судахъ, въ письменствѣ, въ церковнѣй проповѣди и т. д. Пѣдъ такими лишъ условиями працюють въ корысть языка народнїй мысли, и пѣдъ такими условиями тѣлько являютъ ся новї слова, новї понятїя; а новїй выражена и звороты, що въ сей способъ зродять ся, суть тогды природными органичными продуктами гадокъ и мыслей цѣлои массы народа, авторъ же ихъ звичайно незвѣстнїй. Такїй выражена и языковїй звороты не разятъ нашего олуху, не дѣлають нѣякой дисгармонїи.

Акужь ролю бдограють тогды поодинокї писателѣ въ процесѣ образованя языка? Щобы пояснити те пытане, мы позволимо собѣ навести прекраснїй слова Пыпина, олавновѣстного автора исторїи литературъ славянскихъ и многихъ иншихъ литературныхъ трудѣвъ. Въ статїи о великорускѣй народности, помѣщенной въ „Вѣстнику Европы“ за рѣкъ минушїй, пише онъ такъ: „Звычайно образователями росїйского языка уважають Ломоносова, Державина, Карамзина и Пушкина. А предѣ они не занимали ся тымъ, щобы вынаходити новї слова, або устороняти чужїй, они лишъ умѣтно покорыстали ся матерїаломъ языка. Въ результатѣ ихъ дѣло — то природнїй розвѣй языка въ дуоѣ самого народу. Литературнїй языкъ не може бути творомъ якоиоь касты писателѣвъ. Розвѣй его залежитъ одъ ширеня просвѣты въ народнѣй массѣ и чимъ бѣльше въ народѣ просвѣты и культуры, тымъ бѣльшу участь возьме онъ въ тѣмъ, щобы своими розбудженными природными силами допомочи представителямъ его письменства до выкѣнченя и выобразованя такъ рѣднои бесѣды, якъ и рѣднои литературы. Протївно индивидуальнїй подвиги на тѣмъ поли, подвиги одиниць, выходятъ завсѣгды на неудачу, а ихъ заходы дають лишъ причину до смѣху. Не дармо то Пушкинъ, той лучшїй представитель великоруского письменства, радивъ, що кто хоче навчити ся великоруской бесѣды, учити ся ей повиненъ „бдъ московскихъ перекупокъ“.

Правда, що часомъ, якъ каже Карамзинъ, родять ся слова разомъ зъ понятїями (думками) въ талантливыхъ писателяхъ, наче щасливе вдохновене. Але самъ Карамзинъ боявъ ся заповняти росїйскїй языкъ новыми словами, хотяи много вынайденїй нимъ слова суть дѣйстно продуктами щасливого вдохновеня и таланту.

Слушно вымагаемо одъ кождого доброго писателя, щобы онъ бувъ великимъ знаткомъ языка народного, щобы знавъ и стиль и стрѣй народной мовы, а въ кѣнцы щобы знавъ граматїку и ея законы, знавъ якъ поодинокї слова повстають, творять ся, змѣняють ся. Лишь такїй, языко-

вымъ матеріаломъ вповнѣ овладаючій писатель, зможе разъ и другій поважитись до твореня новыхъ слѣвъ, и то не лишъ въ поезіи або въ повѣсти, але и въ рѣчахъ науковыхъ, где есть конечность новыхъ слѣвъ для понятій высшихъ, не-щоденныхъ.
(Конецъ буде.)

ЗАМѢТКИ И ВѢСТИ.

— Року минушого розписали мы три преміи на наилучшій повѣсти для нашої газети. Намъ прислано 7 праць, — зъ тыхъ лишъ одна удостоила ся преміи. Есть то повѣсть исторична, протсторонна, пѣдъ кождымъ взглядомъ переведена знаменито. Она подае образъ громадского житя въ давній Руси и дноситъ ся, якъ и повѣсть п. Дениса въ теперѣшнихъ числахъ Зорѣ, до 13-ого столѣтја. Читателѣ нашій, надѣмось напередъ, будутъ зъ обохъ историчныхъ повѣстей „Зорѣ“ задоволені, бо они доповняють себе взаимно, подають вѣрній, на исторіи и на традиціяхъ опертій образъ колишней Руси — образъ житя княжеского, боярского и селяньского, житя политичного, суспольного и релігійного. Преміювала нами повѣсть носитъ титуль „Захаръ Беркутъ“; она почнесъ печатати въ ч. 7.

Зъ прочихъ оповѣданъ одно вѣйде такожъ до „Зорѣ“, однакожь Авторъ гдѣякй части рѣшивъ ся переробити и протѣ ѳдступивъ ѳдъ кандидованя о премію. Пять оповѣданъ вѣйшло плохо. (Авторы зволютъ собѣ ихъ ѳдобрати зъ редакціи, наилучше черезъ другу особу, бо мы ковертъ, где мѣстятъ ся имена дотычныхъ авторѣвъ, отвирати не будемо).

Для заспокоеня нашихъ Читателѣвъ додаемо, що въ конкурсѣ не брали участи тѣ нашій белетристы-повѣстярѣ, що доси дописували до „Зорѣ“. Они и безъ конкурсу приѳбцали дальшу свою працю для нашої газети.

— **Нова малорусна опера.** Въ Харьковѣ на Украинѣ представлено въ первыхъ початкахъ сего мѣсяца нову малоруску оперу „Рѳздвяна нѳчь“. Либретто до оперы написавъ п. М. Старицкій пѣла повѣсти Гоголя „Нѳчь на Рождество“, а музыку до либретта доробивъ нашъ славнозвѣстный музыкѣ и композиторъ Лисенко. Змѣсть оперы такій: Въ украинской дѣвчинѣ Оксанѣ залюбивъ ся молодой та гарный паренъ Вакула. Оксана, хочъ и якъ его любить, не прихляе ся до него отверто та шпиро, часто навѣтъ смѣе ся зъ него. Але Вакула любить дѣвчину до крайности и приходитъ до ея хаты въ вечеръ передъ рѳздвяною нѳчею, що-бы всѣ свои чувства высказати. Тутъ зайшла цѣкава сцена. До хаты приходитъ батько Оксаны, Чубъ, а Вакула, думалочи, що то его соперникъ, безъ намыслу хвативъ Чуба за чубъ и выкинувъ зъ хаты! Тая резолютность Вакулы подобалась Оксанѣ и она прирѣкае вже вѣйти за него, але нехай напередъ принесе ѳй такій черевички, якій носитъ сама царѣвна. Вакула знаючи, що ему годѣ такихъ черевичкѣвъ роздобути, рѣшае ся пѣйти „въ ополонку“, значить утопити ся.

Оксана на вечеринцахъ у вдовицѣ Солохи довѣдуеь, що справдѣ Вакула пѣшовъ топити ся и ѳй стало жалъ ѳднего парѳбкка. Тымчасомъ Вакула, бѣжучи до рѣки, стрѣтивъ старого характерника-Запорожца, и ему розводитъ про свое тяжке горе. Запорожець, у котрого на першѣмъ мѣстци Сѣчь, а доперва потѣмъ дѣвчина, радить Вакулѣ пѣйти на Запороже, а тамъ забуде онъ о своемъ горю. Але у Вакулы на першѣмъ мѣстци—дѣвчина.

Безъ неи, безъ рыбчины,
На сѣмъ свѣтѣ я загину,
И безъ силы и безъ волѣ,
Якъ былина тая въ полѣ...

Жаль стало старому Сѣчовикови ѳдного парѳбкка, та вже задумавъ помочь его лиху. Онъ пѣдноуе Вакулу „чортячимъ питвомъ“ и Вакула засыпiae на сценѣ. Сердечному снитъ ся, що онъ зъ запороскимъ посольствомъ представляе ся царици, котру окружають довкола дворяне—(той сонъ представленый на сценѣ образомъ зъ живыхъ осѣбѣ),—а пѣдъ конецъ сну пѣдкладае Запорожець Вакулѣ пѣдъ голову золотомъ шиті черевички, котрѣ онъ забравъ ѳдній турецкой княгини въ походѣ на Царгородѣ.

Въ послѣднѣмъ актѣ Оксана, думаючи, що Вакула справдѣ утопивъ ся, тужитъ за нимъ та нарѣкае на себе, що то она была причиною его смерти:

Упустила голубонька,
Та вже не пѣймаю!
Не слѣзами — дѣвонкимъ смѣхомъ
Я его строила,
А теперъ вже насъ зѣднае
Заступъ та могла и!..

Еще не перегомѣли звуки тон пѣсоньки, ажъ осъ вѣбгае на сцену цѣла толпа парѳбкѣвъ и заявляе Оксанѣ, що Вакула вернувъ вже ѳдъ царицѣ; небавкомъ вѣбгае на сцену и самъ Вакула зъ черевичками. Онъ розсказуе о своѣй дорожѣ, о царскѣмъ дворѣ, о Запорожцяхъ, а ѳдтакъ проситъ Чуба, чтобы ѳддавъ за него свою доню. Опера кѣичитъ ся загалноу радостю и веселощами.

Часть музыка операе мае бути такъ гарна, що, якъ доносятъ россійскій газеты, Лисенко станувъ теперъ на зеницѣхъ своей славы и переситгъ новою композиціею всѣ дотеперѣшній свои, въ цѣлѣмъ свѣтѣ артистичнѣмъ знаній творы музыкй. „Девять лѣтъ тому назадъ“ — пише „Одесскій Вѣстникъ“ и кievска „Заря“ — представлена была на сценѣ кievской та сама штука въ видѣ оперетки. Але недовго по тѣмъ представлено покійный царъ заказавъ драматичныхъ представлѣнъ въ малорускѣмъ языкѣ. Оперетка лежала „подъ студомъ“. За той часъ Лисенко працювавъ

дальше надъ собою. Онъ унявъ въ музыку пѣсни и думы Шевченка, написавъ увертуру до Вильгельма Теля и переробивъ „Рѳздвяну нѳчь“ зъ оперетки на оперу. И въ тѣй оперѣ, якъ и въ всѣхъ музыкальныхъ творяхъ Лисенка, вже и незнатокъ добачае артизмъ и своеобразну оригинальность въ музыцѣ. „Рѳздвяна нѳчь“ хочъ и уложена клясично, всежь головною ея основою есть чисто малоруске настроене духа. Всѣ чувства, выражены текстомъ (словами п. Старицкого), ѳдданій якъ найвѣрѣйше, а поодинокій части выкѣиченій такъ подробно, що самѣ собою могутъ становити заокруглену цѣлѣсть.

Кievска „Заря“ пише, що публика была на представленю „Рѳздвяной ночи“ такъ зентузіязмована, що оплескамъ и окликамъ еи не було кѣнца; Лисенко мусѣвъ выхѳдити въ часѣ представленя кѣлькалайтъ разъ на сцену. По першѣмъ актѣ вручено ему, яко истинному цареви въ области музыки, лавровый вѣнецъ, а по ѳкѣиченю представлена подали ему вдячній землякы поѳбный до першого, але сѣрбный вѣнецъ и прехорошо выдѣлану адресу, въ котрой списана подяка за дотеперѣшній праць, а заразомъ выражена просьба о неустаючій дальшій труды на поли малоруской музыки.

— **Сахеръ-Масохъ,** знаменитый нѣмецкій писатель и редакторъ липского журнала „Auf der Höhe“, ѳбходивъ першого Сѣчня с. р. 25-лѣтний ювилей своей литературной дѣяльности. На привѣтъ нашої редакціи ѳдвѣтивъ ювилятъ сердечною подякою и заразомъ дописавъ слѣдуючій слова на адресу Русинѣвъ: „So lange mir Gott Leben und Gesundheit schenkt, werde ich fortfahren muthig für unser Land und das kleinrussische Volk zu kämpfen“.

— **Жѣтна поэта.** Въ ночи дня 16-ого Лютого 1856-ого року померъ въ Парижѣ знаменитый нѣмецкій поетъ Генрикъ Гайне; сими днями недалеко Парижа розсталась зъ свѣтомъ жена поэта, Матильда, котра, якъ выразивъ ся Гайне въ своемъ завѣщаню: „дѣвила зъ мною довгій лѣта злу и добру долю и заходилась коло мене въ часѣ довгой а страшнои моеи хоробы.“

О Матильдѣ, зъ дому Миратъ, находимо першу згадку въ листѣ Гайного писанѣмъ зъ Парижа дня 11-ого Прѣтня 1835-ого року. „Я теперъ по уши затопувъ въ любовь“ — писавъ поетъ до директора театру въ Гамбургѣ, Левальда. — „Чи вы читали пѣсню пѣсней Соломона? Коли нѣ. перечитайте уважно а найдете тамъ все, що мѣгбимъ вамъ нынѣ повѣсти...“

Любовь Гайного перетрѣвала довше, чимъ того надѣялись приятели поэта. Они знали, що Гайне неспособный до подружного житя — его порывы любовный бували больше хвилевй, нестали, а цѣла его минувиѣсть не ворожила до домашнои частя въ сталѣмъ подружю. Гуляющій Парижѣ (а не додичне житѣ) бувъ идеаломъ молодого писателя.

Гайне не шукавъ въ своѣй женѣ спорѳдного собѣ духа, нѣ спѣлнчки въ артистичныхъ працяхъ. Матильда овладала его своею дитинною щѣбетливостю, своимъ химернымъ, вѣчно змѣнянымъ гуморомъ, своимъ добрымъ, любящимъ сердцемъ. Була то пристойна „чернюшка“, зъ личкомъ ласкѣднымъ и заедно смѣшливымъ, зъ чернымъ волосемъ и черными шутливо блискучими очима; стать еи якъбы рукою артиста вытворена, а усопоблене певниие и добродушне, що больше дробничими любовалось и въ дробничяхъ жило, а мало интересовалось поважнѣйшими задачами людской жизни.

Довго не хотѣла вѣрйти Матильда, що еи чоловікъ есть славленымъ поетомъ и пише хоршій поезіи. Она рада была научитись нѣмецкого языка и познакомитись тымъ способомъ зъ творами мужа, але ѳй терпеливости въ науцѣхъ недовстало. По пѣврѣчныхъ студий ледви-неледвы научилась она ѳднѣмъ фразы: „nehmen sie Platz,“ що очевидно зовсѣмъ не выставало до зрозу-мѣня нѣмецкихъ поезій.

Матильда была дуже завистною женщиною. Хранѣ Боже, чтобы дома находивъ ся якій романъ або щось поѳбного; она боялась, що мужъ по перечитаню такихъ книжокъ довѣдаеь про якій красній ѳдъ неженщины и тогда перестане еи любить. Але тѣлько французскихъ романѣвъ не вѣльно было держати дома; нѣмецкй книжки, котрыхъ она не розумѣла, мѣгъ мужъ цѣлыми скринями собѣ спроваджувати для любѣи лектуры.

Та завистъ жѣнки удѣлилась и Гайному — онъ ставъ завистный до крайности. Прикованный до постели и видячи Матильду неустанно при собѣ, самъ бывало просивъ еи, чтобы ишла на прохѣдь або до знакомыхъ, чтобы ѳдотхнула свѣжимъ воздухомъ, чтобы забавлялась та розвеселилась; колижь она сповнила его волю и вѣйшла на часочѣкъ зъ дому, Гайне зъ наибѣльшою тревогою выжидавъ еи повороту, наслукувавъ зъ постели кождый хѳдъ по сходахъ и сѣняхъ, що хвиля пытавъ служницъ про паню, въ найдивачнѣйшій попадавъ помыслы, дѣзнававъ истинныхъ мужъ Отеллы, а по поворотѣ жены докорявъ ѳй заразъ, що она надто добродушна, що не знае добре свѣта и людей, що не повинна выхѳдити зъ дому, бо Парижъ — „то пекло для ангелѣвъ, а рай для чортѣвъ.“

Шѣсть лѣтъ тревала тяжка слабѣсть поэта и черезъ весь тотъ часъ, въ день и въ ночи, не ѳдступувала его сердечна подруга. ѳдъ смерти Гайного забувалась все больше поstattъ Матильды, ажъ теперъ зъ еи смертею вновь пригадались свѣтови колишняя гожа и весела щѣбетушка, котру въ своихъ пѣсняхъ такъ хорошо возвелчивъ покойный поетъ.

На многій запытаня доносимо, що весь накладъ „Зорѣ“ зъ року 1881 вже выпроданный. — Сего рѣчныхъ календарѣвъ „Прѣсвѣты“ въ рѣспрѣдажи такожъ вже нема.

ѣсти плачуть, що хозяйство запусѣе, що зведе ся нѣна-що, бо она сама доглянути его не въ силѣ. Але чумака твердого характеру: що разъ собѣ постановивъ, вже мусить конечно довершити. Суть вправдѣ пѣсни, въ котрыхъ оспѣвуе ся жалъ чумака за домашними, але они походять вже въ пѣанѣйшихъ часѣвъ, коли чумаки перейшли въ наемныхъ „фурщикѣвъ“. Чумаки въ старину не знали, що то слезы — такихъ осмѣвано лежобомъ, мамѣемъ, бабою...

VI. Чумаки въ дорозѣ.

Чумаки въ степу чувствовались наче вольнѣйшими; ити степомъ було для нихъ великою роскошею. Посувались они туда помалу, щобы не томити волѣвъ, бо волы для чумака наибѣльшій мастокъ. Заледви уйшли колька миль, а вже приставали, звычайно въ якѣйсь долинь, де бы можна було волѣвъ попати и напоити. Тымчасомъ самѣ варили собѣ ѣду, кашу або галушки. Попѣвши и поблагодаривши Бога, вырушали опять въ дорогу. Але тяжко приходилось чумакамъ, коли не було нѣгде доброго попасу — тогды и чумаки и волы терпѣли голодъ и жажду. Часомъ лучалось, що якому чумакови захорѣли волы; тогды задержовавъ ся на якѣйсь часѣ цѣлый походъ, поки волы не поздоровѣли.

VII. Нападъ на чумаковъ.

Бурлаки безъ родины, безъ прѣюта, котрѣ не могли звести тяжкою работы у панѣвъ, утѣкали на Нивъ, часто-густо нападали на подорожнѣй чумацкѣ валки. Тогды атаманъ чумаковъ екликувавъ своихъ на раду, щобъ застановити ся, якъ имъ боронитись. Бѣльше еще, якъ тотѣ гайдамаки (лугарѣ), допекла чумакамъ кримска орда, въ котрую не такъ легко було розправитись; иногды бувало, що лягла головами цѣла валка.

VIII. Чумацкѣ печали и гульня.

Чумаки въ дорозѣ були звычайно веселѣ, рѣдко межѣ ними утихали пѣсни та жаргы. Але лучалось, що неодна душа чумацка покрылась сумомъ та неспокоемъ. Чумака тужить за родиною, а еще скорше за милою; буйна фантазія представляе ему, що родина за нимъ тоскуе, що его мила плаче-побивае ся, або що она его „промѣняла за другого“, або въ примусу мусить въ нелюбомъ вѣнчати ся. Велика печаль може привести чумака и до роспуки: въ горя днѣ забувае на все, иде до шинку и тамъ пропивае свѣй добутокъ. Бѣда заглядае тогды грѣзно въ очи, чумака не знае що починати, его ожидае ганьба; ддятого стараеся днѣ хотьбы зарѣбкомъ роздобути грошей и стае знову чумаковати, бо ему безъ того „якъ рыбѣ безъ воды“.

IX. Смерть чумака въ дорозѣ.

Часто смерть постигала чумаковъ въ дорозѣ: ѣдъ Гайдамаковъ, Татаръ, кримскои чумы, навѣтъ изъ грижи за погибшими волами. Всяке нещастѣ предсказують напередъ волы: они недармо воды не пили, на травѣ не пасли ся... Еще частѣйше предсказуе лихо „зловѣщѣй пугачъ“. Тяжко приходитъ умирати чумакови въ степѣ, далеко ѣдъ чужины; чумаки-товаришѣ — едина для него потѣха. Иногды цѣла валка задержуеся на мѣсци въ случаю слабости своего товариша. Тогды все его пильнують, все жалуютъ его, все сумують. Утихли смѣхи, все замовкли. Хорый каже еще собѣ привести худѣбоньку, щобъ подивитись на ню, ѣдтакъ высказуе свою послѣдну

волю що до майна, а родинѣ, або милѣй, просить переслати ѣдъ себе поклѣнъ. Умершого чумака хоронять товаришѣ „въ степу, край дороги“ и сыплютъ завсегды надъ нимъ могилу. Еще до нынѣ можъ побачити десь середъ поля, чи край дороги, могилу, въ котрѣй спочивае тѣло помершого чумака.

X. Поворотъ чумаковъ.

Тужно и жалко за чумакомъ жѣнцѣ, а еще бѣльше молодѣй дѣвчинѣ. Чумачиха въ клопотѣ про дѣтей, про газѣвство, а дѣвчина печалить ся, що еѣ силуктъ ити за нѣлюба за-мужъ. Она що-дня выгледае карыми оченятами въ ту сторону, въ котрой мае прибути „чумаченько“... Ажъ отъ вертають чумаки и передъ селомъ становлять ся середъ майдану, куды выбѣгають домашнѣй на стрѣчу. Се хвиля радощѣвъ безъ границъ, або и жалѣвъ бѣзмѣрныхъ въ обохъ сторонахъ. Бувае, чумака доведуеся про недобрѣй рѣчи въ свѣй родинѣ, або родина не застае чумака, котрому десь въ дорозѣ усыпано високу могилу.

Вже выше згадано, що чумаковъ нынѣ чимъ разъ меньше, а и тѣ, що суть, то радше „завозчики“, котрѣ ѣдвоять товаръ до якогось мѣсця за заплаतोю. Степы нынѣ заселенѣ, ихъ перетинае сѣтъ желѣваниць, отже чумацтво не мае вже пѣдставы для своего истнованя. По нихъ единый забытокъ: тѣ сумно-мелянхоличнѣй пѣсни чумацкѣй, що довго еще будутъ спѣватись мѣжь народомъ.

БИБЛИОГРАФІЯ И КРИТИКА.

Украинскѣй переклады М. Старицкого.

(Конецъ.)

Приглянувшись добре литературнымъ трудамъ пана Старицкого, мы мусимо признати ему окремого рода мѣстце въ рядѣ малорусскихъ писателѣвъ. П. Старицкѣй являе ся дуже смѣлымъ новаторомъ въ образованю языка и въ его творахъ повно новыхъ слѣвъ, якихъ въ иншихъ литературныхъ творахъ, писаныхъ народнымъ языкомъ рускимъ, не подыблешъ. Онъ творить новѣ слова въ цѣлкомъ оригинальный способъ: або вынаходитъ якѣсь новѣ коренѣ, або до знаныхъ коренѣвъ додае неодвѣтнѣй наростки, або въ концѣ дае словамъ цѣлкомъ хабнѣй значеня. А если при томъ приглянемось уважнѣйше тому процесови твореня слѣвъ, то не побачимо въ нѣмъ нѣякой розумной пѣдставы, хотяя зъ другой стороны признаемо, що творчѣсть п. Старицкого пѣдъ тымъ взглядомъ не мае конця. Для поясненя тыхъ нашихъ увагъ наведемо примѣры изъ зборника „*Пісні и думи*“, зъ „*Гамлета*“ и зъ „*Сорочинскои ярмарки*“.

Творячи новѣ слова изъ знаныхъ инѣвъ черезъ додаване неодвѣтнихъ наростковъ, не уважае п. Старицкѣй цѣлкомъ на граматикку.

Проти насъ старезнѣй мѣжь дѣдами
Дубъ пѣднявъ гордаче свое чоло.

(Пісні и думи ст. 109.)

Слова „гордачий“ въ рускомъ языкѣ нема, и генитуря его дуже неправильна. Наростокъ яч повстае зъ яч и еѣ характеристикою приложникѣвъ утвореныхъ зъ именникѣвъ (н. пр. телячѣй, гусячѣй), або характеристикою причастѣй (н. пр. горячѣй, кипячѣй) — тымчасомъ уживане п. Старицкимъ слово не еѣ нѣ однимъ нѣ другимъ. Тай до щожъ выдумувати нове слово „гордачѣй“, коли въ языкѣ еѣ слово „горды й“? Если п. Старицкѣй пише „гордачѣй“, то кто небудь другѣй, послѣдуючи ему, мѣгбы написати „сумнячѣй“ вм. сумный, „розумнячѣй“ вм. розумный, „краснячѣй“ вм. красный и т. д. безъ конця.

Все пѣстряве снуеця передъ очима. (Сороч. ярм.)

Маемо слово *пестрый*, та нѣ: треба е замѣнати на *і* (хочъ така замѣна противить ся духови нашего языка, бо е еѣ тутъ походне) и додати до пня неотрѣбный наростокъ *я*, щобы вышло *пѣстрягий*! До якихъ комедѣй така про-

цедура моглабъ довести, багато на примѣрахъ пояснити не потребуемо. Одно тѣлько замѣтимо: межи „пестрый“ а „пестрѣи“ есть рѣзниця въ степенсваню понятій, подобно якъ межи чорный а чорнявый, синій а синявый, бѣлый а бѣлявый. Змѣняючи Гоголеве „пестрый“ на свѣй ладъ, п. Старицкій тымъ самымъ допустивъ ся не точности въ перекладѣ.

П. Старицкій знае, що въ малорускомъ языкѣ суть формы якъ *хитрошь*, *ласошь*; але онъ творить подобнй формы и тамъ, где ихъ зовсѣмъ бути не може:

Даремне самотній зкукъ дума зъявити веселошь.
(Сороч. ярмарокъ, ст. 32.)

Тутъ поставлено веселошь вм. веселѣсть, хочъ кождый знае, що окѣчене *шь* приймають именники на *ость* тѣлько въ числѣ многомъ.

Шитво паньске на коліні. (Пісні и думи, стор. 28.)

И зновъ видимо цѣлкомъ неправильне слово „шитво“. Зъ глагола и-ти маемо *пиео*, одъ креси-ти маемо *кресиво*; аналогично одъ *ши-ти* утворити можнабы тѣлько *шиво*, що предѣ нѣкто уживати не охоче.

Въ останній боротьбѣ его стисались руки.
(Пісні и думи, стор. 4.)

Стисались мае значити тѣлько, що стискались. Вправдѣ к выпадае зъ группы *ск* въ глаголахъ, але тѣлько передъ наросткомъ *ну*, н. пр. стиснути вм. стискнути, бризнути вм. бризкнути. Нѣкто не скаже *блисати* вм. блискати, брисати вм. брискати; такъ и годѣ казати *стисати*.

Роскішнимъ килимомъ ряснимъ
Пишають Грузіи долини. (Пісні и думи, ст. 132.)

Въ рускомъ языкѣ есть глаголь *пишати ся* = красувати ся, гордити ся. На якѣй же подставѣ п. Старицкій опуокае займенникъ *ся*, котрый тутъ зрѣсь ся зъ глаголомъ въ одно нерозлучне понятіе?

Розповіцать я вводи ставъ
Науку, правду, та любову. (Пісні и думи, стор. 12.)

Любовъ иде пѣсля четвертого склененія, для того четвертый падежь не може бути *любову*, якъ и одъ церковъ не можна казати *церкову*.

Юнакові до бриля це стежка — проте грѣбна.
(Гамлетъ, стор. 16.)

Трѣбный вм. потрібный. а зъ якогъ причины, то самъ Богъ знае. *Шо* есть приставка до того слова и еи выкинути не можна. Послѣдуючи работѣ п. Старицкого, можнабы сказати вмѣсто: люде бьютъ въ церквѣ *поклоны* — „люде бьютъ въ церквѣ *клоны*“. Разъ найшовши собѣ слово *трѣбный* и, уживае дальше п. Стар. слово *нетрѣбный*: „На полі мечъ въ оправѣ срібный, німому лицарю нетрѣбный“. (Пісні и думи, стор. 179.)

Въ словахъ: „То діткі сами не положуть“ (Пісні и думи, ст. 30), и въ Гамлеті стор. 162: „перебійці рідні тратють заразъ зручність“ — суть блуды противъ одмѣннй глаголівъ. Вмѣсто *положуть*, *тратють* — мае бути: *положатъ*, *тратятъ*.

Съ тобою горя насъ соединили,
Бѣла одіянь розметнулася пишно.
(Гамлетъ, стор. 166.)

Тихо чернички хожали,
Чорний на всѣхъ бувъ одігъ.
(Пісні и думи, 95.)

Якъ слово *недолл*, такъ и *горе* не уживае ся въ числѣ многомъ. Впрочѣмъ до чого потворено новй слова: *одіянь* и *одігъ*, коли маемо на тй понятія готовй слова: *одежа* и *одѣжь*?

Наведенихъ примѣровъ булобы, пѣсля нашої гадки, досыть вже, щобы поняти „языкову обработку“ у п. Старицкого. Видно зъ нихъ, що „словотворецъ“ не уважавъ на нѣщо творячи новй слова; у него головнымъ авторитетомъ — его власный судъ и воля. Одмѣняти одно и тожь слово пѣсля того або другого склоненія, одтяти або додати якому слову приставку або наростокъ, все то иде п. Старицкому дуже легко и безъ найменшой женады. Але въ такій способъ куды поведе поставлена нимъ задача: „образоване языка“?

Въ поезіяхъ п. Старицкого приходятъ однакъ и такй слова, що въ нихъ не лишъ приставки або наростки, але часто навѣть и пнѣ — тая подстава слова — просто выдуманй. Се вже оправдѣ высокъ ажъ надто буйной фантазіи!

Ему здалося шепотіння,
Двохъ усть горячее зтопління. (Пісні, 171.)

А гордй духъ зъ несили й рви
Проклявъ і правду въ небесахъ. (Пісні, 177.)

Накрути муръ і тума
Та й довгажь нічь ти, моя дума. (Пісні, 19.)

Лютуе у сказі ненаглий нашъ катъ. (Пісні, 8.)

Вони, якъ та шумовина, пирожутея голосными словами,
а дмухли тилько на ті пухирі — заразъ дуснуть. (Гамлетъ, 190.)

Тебе вже не зрятують жадні ліки въ світі, твого тху
нема й на півъ-години. (Гамлетъ, 196.)

Рука схолонула на гриві
Въ скаженімъ стисі хвилинімъ. (Пісні, 16.)

и т. д. и т. д.

Що тй всѣ нами подчеркней, а вынайденй п-омъ С. слова значити мають, выяснити не умѣмо. А такихъ одѣвъ можнабы навести въ десятѣро тѣлько що доси, але чей вже и тй стануть намъ въ доказъ творчости п. Старицкого. Если можна згодити ся зъ Карамзиномъ, що „поодинокй новй слова родятъ ся въ творахъ писателя подѣ щасливу хвилю вдохновенія“ — то треба признати, що у п. Старицкого богато було хвиля вдохновенія, тѣлькожь що они всѣ не конче були щасливй!

Въ гдѣкотрыхъ мѣстцахъ стрѣчаемо въ переводахъ слова, що мають цѣлкомъ инше значене (н. пр. родина у п. Ст. значить тежь саме, що и ѳтчина!) Гдѣкуды уживае знова п. Старицкій польонизмовъ:

И ті ляжешъ въ землі
Нижкомъ проклятий всею ѳтчизною? (Пісні, 49.)

И свѣтъ для мене ставъ німимъ
За карбіжемъ райской браны. (Пісні, 162.)

Карбѣжь значить „значокъ“ на лѣсцѣ або на якѣмъ иншѣмъ предметѣ — нимъ зазначують собѣ мѣру другого предмету. У п. Старицкого карбіжь мае означати границу!

Въ перекладахъ въ загалѣ п. Старицкій дуже невѣрный, а въ „Сорочинской ярмарцѣ“ заявивъ майже велике незнане духа малоруской бесѣды; блудитъ крѣмъ того перекладчикъ часто противъ синтаксы. Однимъ словомъ, переклады п. Старицкого мають неболъше значене, якъ тй переклады старинныхъ клясиковъ, котрыма мае ся облегчити молодежи гимназіальной науку старинныхъ языкѣвъ: въ нихъ и стрѣй бесѣды и хѣдъ думокъ та складъ слѣвъ выходить невольничо на ладъ латинскій або греческй. Въ „Сорочинской ярмарцѣ“ стрѣчаемо богато русоцизмѣвъ, а въ иншихъ мѣстцахъ знова являють ся въ перекладѣ уступы, що цѣлкомъ рѣзны одъ оригиналу. Отъ н. пр. читасмо у Гоголя: „Цыгане, горшки, бабы, пряники, шапки — все ярко, пестро, нестройно, мечется кучами и снуется передъ глазами“. А п. Старицкій переложивъ: „Цыгане, горшки, бабы, медяники, шапки — все ярке, пістряве, педоладне то накида не купами то снуецця передъ очима“.

Зъ того перекладу выходить, що на базарѣ лежали купами не лишъ горшки, шапки, а еще и Цыганы и бабы!..

Отъ и тѣлько про творы п. Старицкого. Завѣряемо однакъ выразно, що такихъ мѣстцъ и слѣвъ въ его поезіяхъ дуже-дуже много. Приглянувшись въ сей способъ поезіямъ Старицкого, мы мусимо признати, що онъ на дуже блудной дорозѣ. Ему здае ся, що кождый писатель то вже автиритетъ, и що кождому можна гнуты и нагинати языкъ якъ небудь; онъ забувае, що языкъ не есть творомъ поодинокихъ людей и що въ процесѣ творенія слѣвъ дѣлають зарѣвно и мысль и чувство. Правдивый писатель любитъ рѣдныи языкъ такимъ, якимъ онъ есть, и не вводитъ инноваций безъ потребности, а найменше тогды, коли для певныхъ понятій суть уже въ народѣ слова готовй. Инакше вытворивъ бы ся якійсь чудный, дивовижный языкъ — на посмѣховиско и своинхъ и чужинхъ!

ВЕЧЕРЬ ВЪ ПАМЯТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.

Сегорочный 22. роковины смерти Тараса Шевченка обходили львѣвскй Русины дуже свѣтло. Сала „Дому Народного“ була буквально набита гостями въ празничномъ остроу, и показалась надто малою, щобъ помѣстити всѣхъ почитателѣвъ нашего безсмертного кобзаря. Межи гостями бачили мы представителѣвъ университету и всѣхъ народныхъ нашихъ институцій, такожъ много зъ поза Львова. Здае ся, безповоротно минули вже часы, коли „старшй“ ѳдтыгались одъ сего всенародного свята подѣ симъ марнымъ позоромъ, що не яло ся имъ брати участи въ празнованю памяти Шев-